

Tema 7

Økonomi – din guide til BNP, vækst og lykke

I dette tema skal du lære om nogle af de vigtigste begreber inden for økonomiens verden: udbud og efterspørgsel, konjunkturer, samfundsøkonomiske mål og økonomiske politikker. Hæng på, for det er afgørende for at kunne forstå det samfund, du lever i

Problemformulering

Hvordan kan det samfundsøkonomiske mål om økonomisk vækst være i konflikt med målet om bæredygtighed?

Problemstillinger:

- * **Redegør** for forskellige former for samfundsøkonomiske mål
- * **Undersøg**, hvordan det samfundsøkonomiske mål om økonomisk vækst påvirker målet om bæredygtig udvikling og ligelig deling af velstanden?
- * **Diskutér**, hvilke økonomiske politikker der er bedst egnede til at øge den økonomiske vækst, og hvordan disse politikker påvirker de øvrige samfundsøkonomiske mål.

7.1 Hvad er økonomi?

Hvorfor skal jeg læse dette afsnit?

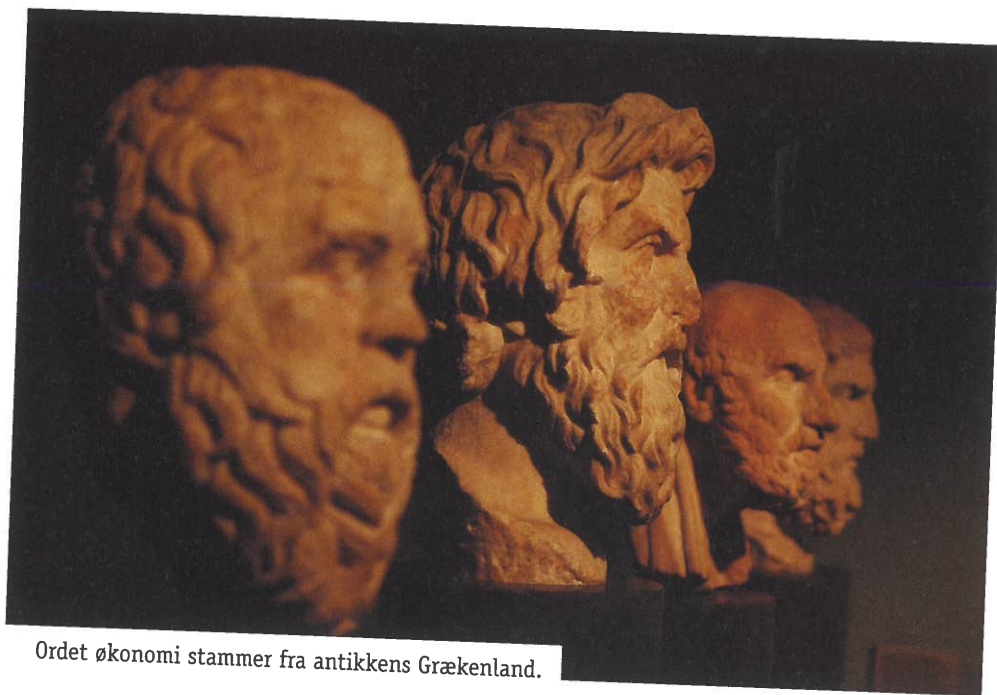
- * Fordi du som en oplyst, demokratisk borger er nødt til at forstå, hvad økonomi helt grundlæggende er, og hvordan simple begreber som udbud og efterspørgsel hænger sammen.

Hvad kan jeg bruge det til?

- * Du kan til en start bruge frokostpausen til at **forklare**, hvorfor en øl på en natklub koster det, den koster. Og derved vil du bedre kunne **diskutere** de antagelser, der laves i økonomiske modeller.

”Hvordan ser det ud med din økonomi?” spørger din mor bekymret. ”Den danske økonomi er så småt i bedring,” skriver avisen Børsen. Men hvad betyder ordet økonomi egentlig?

Ordet **økonomi** stammer fra græsk og består af ordene ”oikos”, der betyder hus, og ”nomi”, der betyder styring. Direkte oversat betyder økonomi ”husstyring”, hvilket i antikkens Grækenland handlede om nogle af de valg, der måtte træffes for at styre en husholdning.

Ordet økonomi stammer fra antikkens Grækenland.

Økonomi handler i særdeleshed om prioritering af *knappe* ressourcer. Knappe ressourcer er for eksempel:

- * vand
- * kul
- * olie
- * tid
- * arbejdskraft.

Økonomi handler altså om de mest optimale valg, når knappe ressourcer skal anvendes og fordeles, således at dette sker mest effektivt. Det gælder, hvad enten det foregår i bestyrelsen i Mærsk, når du som forbruger handler i Netto, eller når Folketinget skal beslutte, hvilke områder der skal prioriteres på statens budget – skal gymnasieelever for eksempel have mere i SU, eller skal pengene gå til sygehuse?

Økonomi handler således i udgangspunktet *ikke* om penge, som mange fejl-

agtigt tror. Penge er "blot" en enhed (ligesom kilo er en enhed for vægt) til at vurdere et samfunds økonomiske aktivitet. Det kommer nok som en overraskelse, men målet for en økonom er at gøre flest muligt mennesker mest muligt glade. I en drømmeverden ville økonomien give alle mennesker så meget at drikke og spise og så meget materiel velstand, som økonomien kunne ønske, men i den virkelige verden, hvor ressourcer er knappe, må økonomien hjælpe med at fordele ressourcerne, så samfundet stilles bedst.

For at forstå vigtigheden af samfundsøkonomi – **makroøkonomi** – skal du blot slå op i en avis eller se nyhederne i tv. Selv om sådanne makroøkonomiske hændelser og udviklingstræk måske virker abstrakte, har de stor indflydelse på vores hverdag. Direktøren i en virksomhed, der forsøger at forudsige efterspørgslen på virksomhedens varer, må opstille en prognose for, hvor hurtigt

"Økonomiske og politiske filosofers teorier har større konsekvenser, end man normalt forestiller sig. For det er stort set dem, der styrer verden."

John Maynard Keynes, økonom

forbrugernes indkomst vokser. Helt almindelige mennesker, der har deres pensioner investeret på aktiemarkederne, er bekymret for, hvordan det går den globale økonomi, fordi det er med til at afgøre, hvor meget de har at leve for i alderdommen. Og unge mennesker, der er nye på arbejdsmarkedet, håber på, at der er gang i økonomien, når de er færdige med deres uddannelse, så virksomhederne vil ansætte dem.

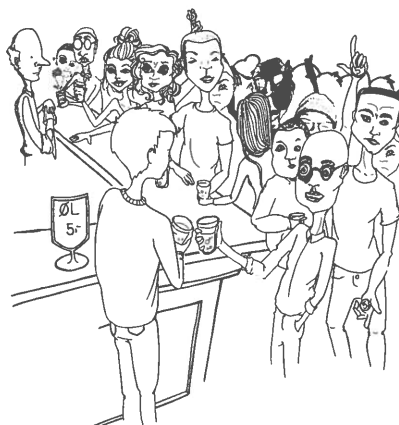
Det er svært 100 procent at forstå, hvordan økonomien fungerer, men det gør det ikke mindre vigtigt at have en overordnet forståelse for, hvordan økonomien er indrettet.

Udbud og efterspørgsel – nøgleord i markedsøkonomien

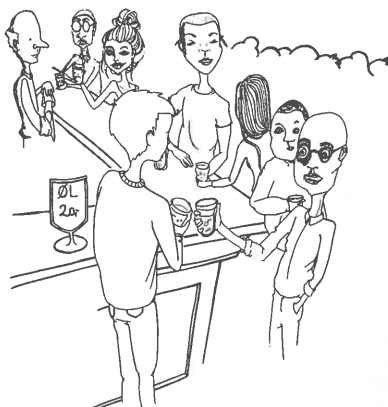
Forestil dig, at du er taget i byen en fredag nat. På natklubben koster en øl 100 kroner. Det er dyrt, synes du, og du køber derfor kun én øl. Men hvad nu hvis prisen var 20 kroner? Så ville du købe flere øl, måske fem-seks øl.

Af det lille eksempel kan vi konkludere, at din efterspørgsel efter en vare (i dette tilfælde øl) afhænger af, hvordan prisen er. Jo lavere pris, jo mere vil du købe.

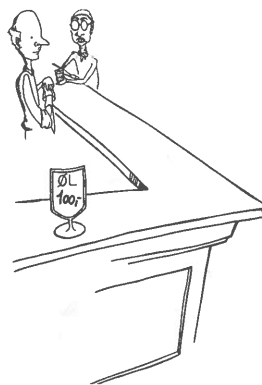
Fra natklubejerens perspektiv betyder det, at hvis der ikke er nogen kunder i baren (underefterspørgsel), så må han

Overefterspørgsel: Øl koster 5 kroner. Der er kø, og baren har ikke kapacitet til at betjene alle de mulige kunder

Ligevægt: En øl koster 20 kroner. Der er lige præcis det antal kunder, som baren kan sælge til.

Underefterspørgsel: En øl koster 100 kroner. Der er kun en enkelt kunde, og baren får ikke solgt sine varer.

er. Der er
it betjene

Der er lige
n kan sælge

er 100 kroner.
baren får ikke

sænke prisen på sine øl. Det vil bringe flere kunder i butikken.

Hvis baren til gengæld er alt for propet med kunder, så er der ingen plads til nye kunder, og alle øllene bliver hurtigt udsolgt. Det betyder, at mange kunder møder op, men uden at få mulighed for at købe nogen øl – der opstår en kø (overefterspørgsel). Natklubejeren vil i sådan et tilfælde hæve prisen, indtil baren (kun) akkurat er fuld. I denne situation bliver der lige præcis udsolgt, og udbud er lig med efterspørgsel – baren er i ligevægt. Det vil betyde, at natklubejeren sælger lige så mange øl, som da baren var overfyldt (der bliver stadig udsolgt), men øllene går til en højere pris. Ergo, han tjener flere penge.

Generelt kan man sige, at den endelige pris på varen skal lande, hvor producentens udbud mødes med forbrugernes efterspørgsel – det er det punkt, der kaldes **markedsligevægt**. Det er det punkt, hvor udbud er lig med efterspørgsel, eller med andre ord hvor der er et match mellem den mængde, producenten udbyder, og den mængde, køberne har lyst til at købe (se figur 7.1).

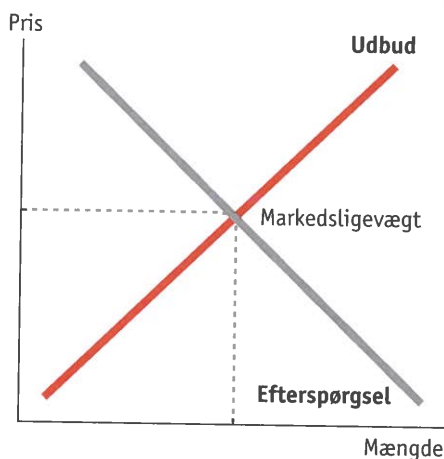
Samspillet mellem udbud og efterspørgsel forklarer prisernes bevægelser. Denne proces kaldes **markedsmekanismen** og er en helt central sammenhæng i økonomien!

Udbud og efterspørgsel er de centrale aspekter ved markedsmekanismen.

Efterspørgselskurven viser forholdet mellem mængden af den vare, der efterspørges, og prisen på varen. Efterspørgselskurven skræner nedad, fordi jo lavere pris på en vare, jo flere forbrugere vil købe den.

Udbudskurven viser forholdet mellem den mængde af en vare, der udbydes, og

Figur 7.1 Udbud og efterspørgsel

prisen på den. Udbudskurven skræner opad, fordi jo højere prisen på en vare bliver, jo mere profitabelt bliver det at producere og sælge den vare, hvilket gør, at flere virksomheder vil have lyst til at gøre det.

Markedsmekanismen sørger for, at der i samfundet er balance mellem udbud og efterspørgsel. På den ene side sørger den for, at der ikke er varer, der ligger og bliver for gamle og går til spilde, og på den anden side sørger den for, at der ikke opstår kæmpe kø uden for butikkerne.

Der findes masser af eksempler på lande, hvori man har forsøgt at afskaffe markedsmekanismen til fordel for **planøkonomi**. For eksempel indførte Sovjetunionen (en stor samling af lande med Rusland i spidsen fra 1922 til 1991) maksimumpriser på varer såsom kartofler. Det betød i praksis, at der opstod en gigantisk overefterspørgsel, og at varer stort set blev udsolgt den 1. i hver måned, når den nye leverance var kommet.

I en situation, hvor markedsmekanismen gjaldt, ville det ikke være sket, da

Markedsøkonomi er en økonomi baseret på markedsmekanismen, hvor udbud og efterspørgsel bestemmer prisen på varerne, uanset om der er tale om ost eller en operation mod brystkræft. En rendyrket markedsøkonomi findes ikke i virkelighedens verden, men de lande, der ofte associeres med markedsøkonomien er fx USA og Hongkong. På det europæiske kontinent og i særdeleshed i Skandinavien taler man om en såkaldt **blandingsøkonomi**, hvor markedsmekanismen stadig er omdrejningspunkt, men hvor staten aktivt griber ind i samfundsøkonomien.

Prisen på varen blot ville stige, hvilket både sænker efterspørgslen og giver producenter lyst til at producere flere kartofler.

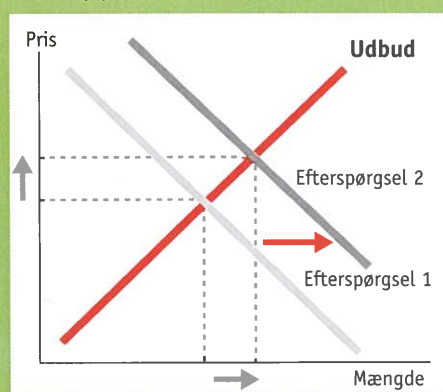
Markedsmekanismen er dog ikke perfekt. Der er situationer, hvor markedsmekanismen ikke virker helt efter bogen, og der kan opstå over- eller underefterspørgsel. En grundantagelse er, at lige så snart der sker en ændring i enten udbud eller efterspørgsel, så vil markedet lynhurtigt finde tilbage i ligevægt. Dette er imidlertid ikke altid en realistisk slutning. For eksempel er priserne tit langsomme til at justere sig, ligesom udbudet ofte er konstant på kort sigt.

Ændringer i markedsligevægt

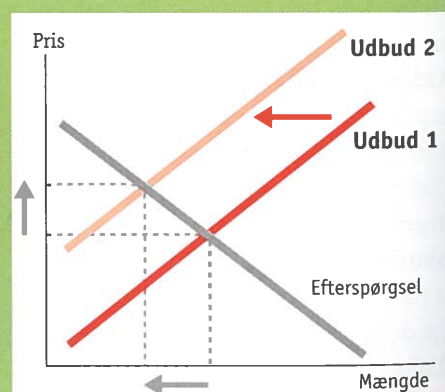
Markedsligevægten kan forskyde sig, når der sker ændringer i udbud og efterspørgsel. Fx betyder en stigning i indkomsten, at efterspørgslen efter shawarma stiger i figur (a). Dvs. at til enhver pris vil forbrugerne købe flere shawarmaer. Efterspørgselskurven forskydes til højre, og en ny markedsligevægt etableres. Både mængden af shawarmaer, der bliver produceret, og prisen på shawarmaer vil således stige.

Prisen på pitabrød stiger, hvilket betyder, at udbuddet af shawarma falder. Dvs. at til enhver pris er det mindre profitabelt for shawarma-biksene at producere shawarmaer, hvorfor de vælger at lave færre. Af figur (b) ses, at udbudskurven forskydes til venstre. I den nye markedsligevægt vil der produceres færre shawarmaer til en højere pris.

Figur (a)

Figur (b)

Det fri marked til debat

Grundet de positive elementer ved markedsmekanismen taler mange økonomer for en fri markedsøkonomi – dvs. at staten ikke skal gribe ind i markedet. Der er imidlertid problemer, som markedet i sig selv ikke kan løse. Dette gælder især, når de handlende parter *ikke* tager hensyn til overordnede samfundshensyn, såsom at begrænse udslip af CO₂- og drivhusgasser, modvirke ulighed i samfundet eller bekæmpe uetisk adfærd.

Derfor har vi i Danmark i snart 100 år haft blandingsøkonomi, hvor staten griber ind i de tilfælde, hvor markedsmekanismen ikke sikrer ligevægt – for eksempel ved stor arbejdsløshed. Den danske stat griber også direkte ind i markedsmekanismen, for eksempel ved en kunstig høj pris på forurenende produkter.

Et eksempel på dette er bilkørsel, hvor staten gennem afgifter på biler og benzin får omkostningerne ved at køre bil til at vokse (og dermed efterspørgslen på bilkørsel til at falde).

Et andet eksempel er politi og militær, som vi formentlig slet ikke ville have, hvis ikke staten finansierede det. Dette skyldes et fænomen, der i økonomiens verden kaldes **freerider-problematikken**. Det relaterer sig oprindeligt til sportsgnene i San Francisco, som man altid kunne hoppe på og af, som man ville, uden at kontrolløren kunne nå at fange dig. Det betød, at ingen havde noget incitament til at betale for turen. Ligeledes vil et privat militær aldrig kunne frakende netop én borger sin beskyttelse, hvorfor ingen enkeltborgere ville have incitament til at betale for militæret. Man bliver jo alligevel beskyttet, er rationalet.

'de fede ord'

- * Økonomi
- * Makroøkonomi
- * Markedsøkonomi
- * Blandingsøkonomi
- * Markedsmekanisme
- * Udbud og efterspørgsel
- * Planøkonomi
- * Overefterspørgsel
- * Underefterspørgsel
- * Markedsligevægt
- * Freerider-problematikken